

– svim zastupnicima Sabora Republike Hrvatske – neka čitaju i prouče po- make u knjizi *Katoličko moralno bogoslovlje*.

Vladimir Garašić

Tomislav IVANČIĆ: *Isus iz Nazareta — povijesna osoba*, Tevizija, Zagreb 1995., 118 stranica.

U izdanju mlade ambiciozne »Teo- vizije« (I. Domaćinović) prošle se go- dine pojavila još jedna knjiga dr. To- mislava Ivančića, profesora funda- mentalne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, koji je dosad napisao već desetak knjiga du- hovnog sadržaja, a ova je (napokon!) s njegova stručnog područja. Knjiga se sastoji od jedanaest poglavlja: *uvod* (1), *povijest povijesnog Isusa* (2), *iz- vanbiblijski dokumenti o Isusu* (3), *po- vijesni Isus u evanđeljima* (4), *izvanjski svjedoci povijesnosti evanđelja* (5), *fun- damentalno-teološki pristup povije- snom Isusu kroz evanđelja* (6), *drugi pristupi povijesnom Isusu* (7) i *suvre- menom židovstvu o Isusu iz Nazareta* (8). Dodani su još *zaključak, izvori i litera- tura* (9–11). Posljednji dio (*Isus u su- vremenom židovstvu*) svakako je u nas dobrodošla novost.

U uvodnom dijelu saznajemo da je fundamentalna teologija istraživanje temelja vjere, da je čine četiri traktata: o religijama (1), Objavi (2), Katoličkoj crkvi (3) i teološkoj spoznaji (4). Traktat o Objavi ima tri dijela: egzis- tencijalni, dogmatski i povijesni, a ovaj treći (povijesni) također se sastoji od tri dijela: istraživanja povijesnog Isusa, znakova Isusova božanskog po- slanja, te povijesne spoznatljivosti Isu- sova uskrsnuća. Ova dakle knjiga obrađuje samo trećinu trećega dijela drugoga traktata. Nadajmo se da će

nas autor ubrzo obdariti knjigama iz svih dijelova ne samo drugoga trakta- ta.

Ivančić nas odmah baca *in medias res* o terminu »povijesni Isus«, koji ima čak sedam značenja, no ako ste pomislili da je time završio, dodajemo da postoji još i distinkcija: zemaljski i povijesni Isus. Bitni problem Isusove povijesnosti nije u tome ima li ili nema materijalnih dokaza da je hodio Pale- stinom prije dvije tisuće godina nego činjenica da je Isus pravi Bog i pravi čovjek. To što je čovjek još i nije smet- nja, čak nije velika smetnja ni što je Bog — ali biti istodobno i Bogom i čovjekom pokazuje se neprovarljivim. »Židovi ne sumnjaju u njegovu povije- snu opstojnost, ali pitaju se je li mo- guće, i smije li se, jednoga čovjeka, nji- hova sugrađanina, proglasiti Bogom? Zar je moguće da Bog umre, da bude bičevan, izrugaan, raspet? Zar je mo- guće da su ljudi jači od Boga i da ga mogu svladati i ubiti?« Slično i Celso (33–35) ne sumnja u opstojnost Isusa povijesti, ali nikako ne prihvaća da bi taj čovjek mogao biti i Bog: »Kakav Bog, kakav sin Božji, kad ga Otac nije mogao spasiti od kazne, a sam nije bio u stanju da je izbjegne? Ne, tvoje rođenje, tvoja djela, tvoj život pokazu- ju da si čovjek!« (34). Celso osobno silno štuje »ljude prožete uzvišenom mišlju i težnjom da se približe Bogu« (35).

Sumnje u Isusa, bilo u njegovu ljud- skost bilo u božanstvenost, prisutne su već od početaka Crkve. Dapače, javile su se još za njegova života. Tako će dokete tvrditi da je Isus imao samo prividno ljudsko tijelo (što je preuzeo i Kur'an), a monofiziti misliti da se Isusova ljudska narav potpuno utopila u božanskoj itd. Problemi su »mirova- li« sve do 18. stoljeća kad se neki po- novno zapitaše jesu li evanđelja doista Isusove biografije, no tek će marksi-

stički režim radikalno zaniijekati Isusovu povijesnu opstojnost nudeći kao argumentaciju svoju ideološku nedostupnost znanstvenoj verifikaciji. Novija »sumnjičenja« u osnovi imaju stare doketističke ideje (prividni čovjek) s tim, dakako, da su izražene u finijoj odori: ponajprije razlikuje se tzv. povijesni Isus od uskrsloga Krista (razdijeli pa vladaj), a potom tvrdi kako nije moguće doseći onoga prvoga, a onda se veli da on ionako nije važan.

Razlikovanje Isusa iz Nazareta od Krista evanđelja — prvo bi bila stvarna osoba, a drugo vizija apostola i Crkve — potječe od Reimarus. Na toj se razini razmišlja sve do danas, s tim da se različitosti odnose na naglaske. David Strauss prvi (u djelu *Isusov život*) nije čuo mogućnost dosezanja lika Isusa iz Nazareta (prividan čovjek); po njemu postoji samo Krist vjere, koji je možda samo mitska vizija prve Crkve pomislit će u 20. st. Bultmann. Istraživanja liberalnih teologa ipak su završila spoznajom da se ne može (pozitivno) razlikovati Isusa iz Nazareta i naviještenog Krista (Schweitzer).

Istraživanje Isusova lika svratilo je pažnju na izvore (evanđelja) te se početkom 20. st. njima posvećuje sve veća pažnja i ustanovljuju procesi njihova nastanka. Nakon Prvog svjetskog rata nastaje istraživanje povijesti oblika (*Formgeschichte*), a nakon Drugog svjetskog rata, povijest evanđeoskih redakcija (*Redaktionsgeschichte*). Prva je zaključila da usmena predaja nije previše utjecala na stvaranje evanđelja, a druga da je obrnuto.

Između dva rata isticalo se ime Rudolfa Bultmanna, koji je smatrao da kršćanstvo počinje s crkvenim navještajem Krista. Bultmannu je važno jedino da je Isus postojao, ali nisu važni ni on sam osobno ni njegov nauk; njegov je životopis nemoguće

napisati jer Isus sam nije napisao ništa, a evanđelja su samo ispovijesti vjere. Pracrkva je toliko mitizirala Isusov lik da je nemoguće pronaći povijesnu istinu. Po Bultmannu čudesa, izgon zlih duhova, uskrsnuće itd. nisu povijesne činjenice (nisu se doista dogodili) nego (mitski) iskazi vjere (slike o različitosti božanskog i ljudskog), pa evanđelja treba demitizirati.

Bultmannovi brojni kritičari zadržali su se na istom terenu (razlikovanja povijesnog Isusa i kerigmatskog Krista) no ipak rodiše dvije ideje (Bonhoeffer prebacuje raspravu na novi teren: nereligioznu interpretaciju evanđelja nasuprot demitizaciji, a Robinson naglašava da je povezanost između Isusa i Krista egzistencijalna, tj. riječ je o jednoj nerazdvojivoj osobi), koje su potom urodile dobrim rodom: novim kristološkim promišljanjima. Tako je Pannenbergu bitan povijesni Isus, Moltmannu odnos Isusa i Krista, Kasperu križ (Isus) i uskrsnuće (Krist), da bi Küng rekao kako je postavljanje povijesti i kerigme u alternativnu situaciju u temelju krivo. Slijedili su zaključci (Duquoc, Schillebeeckx) slični Robinsonovu. Danas i katolici i protestanti smatraju da je po evanđeljima moguće dosegnuti povijesnog Isusa.

Treće poglavlje (*Izvanbiblijski dokumenti o Isusu*) donosi ono što je do sad bilo relativno najpoznatije u knjigama ove vrste. Riječ je, dakako, o spomenu Isusova imena u poganskim i židovskim spisima: Tacit, Svetonije, Plinije, Celso, Josip Flavije, Talmud, razni fragmenti o Isusu i kršćanstvu. Autor je ovaj dio malo previše sažimao, pa se valjda zbog toga pojavljuje niz nepreciznosti (i korektorskih pogrešaka), kao npr. ona na 30. str. gdje se veli da je Tiberije vladao od 28. do 35. godine (valjda se to odnosilo na

Poncija Pilata), ili na 37. str. gdje stoji da je Josip Flavije u djelu *De bello iudaico* »opisao borbu Židova protiv Rimljana od Antioha Epifana, 175. godine prije Krista, do razorenja Jeruzalema...« (Rimljani su se u Palestini pojavili stotinjak godina nakon Antioha Epifana). Možda je trebalo nešto pažnje posvetiti osporavanjima Plinijeve pisma Trajanu.

U četvrtom poglavlju (*Povijesni Isus u evanđeljima*) doznajemo da postoji (prema K. Lehmannu) sedam temeljnih kriterija za pristup povijesnom Isusu u evanđeljima (48).

U petom (53–64) (*Izvanjski svjedoci povijesnosti evanđelja*) pak kako je crkvena zajednica prihvaćala evanđeoske tekstove.

Šesto je poglavlje (*Fundamentalno-teološki pristup povijesnom Isusu kroz evanđelja*) napisano prema Reneu Latourelleu, a obrađuje odnos tradicije prema autorima evanđelja (65–68), ulogu prve zajednice u autentičnom prenošenju Kristovih riječi i djela (68–71), odnos prijeuskrzne i poslijeuskrzne zajednice (71–79), evanđeliste kao posrednike (79–82) i kriterije povijesne autentičnosti evanđelja (82–86). Istraživanje je obavljano najprije po metodi povijesti oblika (FG) i pokazalo se da je »evanđelje bilo najprije propovijedano (25–30 godina: kateheza, kult, polemika), a onda napisano, čime je preokrenuto protestantsko stajalište da je na početku bila pisana, a tek onda propovijedana riječ« (69). Ključno je bilo otkriće uloge prve zajednice (apostolske), koja se pojavljuje kao posrednik između Isusa i evanđelista. Bultmann misli da već ta zajednica ima mitiziranu a ne stvarnu sliku: uljepšano sjećanje a ne svjedočenje o stvarnim događajima. O ovom drugom govore Käsemann, Schürmann, Latourelle i drugi. Oni (pose-

bno Schürmann) konkretno opipavaju preduskrсну zajednicu.

Autor potom ispituje ključne termine: *tradicija, svjedok, suradnik, primiti, predati, poučavati, proglašavati, evangelizirati* (previše korektorskih grešaka u pisanju grčkih riječi!) te konstatira da su se u ona vremena (usp. rabinsku tradiciju u odnosu na Toru, hindusku prema Vedama itd) sveti tekstovi redovito učili napamet. »Stari su narodi bili uvjereni da očuvati tradiciju, koja je nosilac tajne života i sreće, znači biti sretan« (74). Čuvalo se ne samo »riječi nego i ponašanje, život i primjeri svoga učitelja« (74), što upućuje na sličnu praksu i u ranoj Crkvi, i na zaključak da »Crkva nije počela propovijedu nego Isusom Kristom i usmenom predajom njegovih riječi i djela« (74). U tom kontekstu valja promatrati i ulogu evanđelista kao redaktora; njihov posao nije nimalo nevažan, pa se, po H. Zimmermannu, nabraja čak devetnaest redaktorskih postupaka (81–82).

Govoreći o kriterijima povijesne izvornosti evanđelja (82–88) saznajemo da je potragu za njima prvi poduzeo 1954. Käsemann. »Bultmann je isticao samo dva, Perrin tri, de la Potterie četiri, Lehmann osam, Calvert jedanaest, Latourelle petnaest«. Ivančić kriterije dijeli na fundamentalne ili prvotne, sekundarne i mješovite; četiri fundamentalna kriterija su: *kriterij mnogovrsne potvrde, kriterij diskontinuiteta, kriterij konformnosti i kriterij nužnog tumačenja*. U sedmom poglavlju (*Drugi pristupi povijesnom Isusu*) autor prenosi kristološke ideje E. Schillebeeckxa i A. Weisera, dok poglavlje o suvremenoj židovskoj literaturi o Isusu (99–107) približava nam židovsko približavanje svome velikom sunarodnjaku Isusu iz Nazareta, koji

je dugo bio izagnan iz povijesti vlastitog naroda.

Knjiga je korisna jer je kratak informativni priručnik o raznolikim idejama suvremenosti, potiče i na razmišljanja jer ne donosi tzv. čvrste i pouzdane sudove. No upućuje i na to da ovu problematiku ubuduće valja postavljati na nove temelje. Čini se, naime — čak i kad bismo imali izravni (kameni) spomenik na kojemu bi bilo precizno zapisano da je Isus hodao po Palestini tada i tada, radio to i to — da bi se i tada našlo ljudi (pa i tzv. znanstvenika) koji bi rekli da je to lažni spomenik koji su naknadno podigli kršćani, da mu ne treba pridavati nikakvu vrijednost, ili da je naprosto riječ o nekom drugom Isusu.

Povijesna bitnost Isusa Krista nije toliko u činjenici da je Isus Krist »dokučiv povijesnim sredstvima istraživanja, podložan zakonima svijeta« (15) nego u činjenici da je njegov život ponovljiv. Da je za Isusovu povijesnost

doista bio važan onaj kamen, onda bi Gospodin učinio da on i postoji. Ali jer ne postoji, znači da nije ni važan. Zašto? Zato što se dokazi za ovu povijesnost ne pišu na kamenim pločama nego u živim srcima. Dakle, je li Isus doista povijesna ličnost, ili nije, neće nam dokazati ni Tacit, ni Flavije, ni Celso, ni Talmud nego čovjek koji će Isusov život ponoviti. Osnovni uzrok nijekanja bilo čega u vezi s Isusom Kristom nikako nije u nedostacima tzv. dokaza nego naprosto u odluci nijekatelja da ne želi prihvatiti Isusa Krista. Čim je to odlučio, baca se na tzv. razumsko dokazivanje i bira »dokaze« u skladu sa svojom odlukom; tako se na kraju uvjerava da je u pravu, što mu je i bio osnovni cilj. I na kraju, povijesni pogled na »problem Isus« pokazuje da protivnici nisu ništa novo otkrili: ono što su govorili, npr. dokte, govore i suvremeni negatori samo dakako u drukčijoj lingvističkoj odori.

Stjepan Tomić

AUTORI U OVOM BROJU:

Dr. Predrag BELIĆ – profesor na Filozofskom fakultetu DI u Zagrebu

Dr. Josip ĆURIĆ – profesor na KBF-u u Zagrebu

Dr. Josip JELENIĆ – docent na Filozofskom fakultetu DI u Zagrebu

Jakov JUKIĆ – diplomirani sociolog i pravnik

Dr. Anto MIŠIĆ – docent na Filozofskom fakultetu DI u Zagrebu

Dr. Josip Marijan OSLIĆ – asistent na KBF-u u Zagrebu

Dr. Valentin POZAIĆ – profesor na Filozofsko-teološkom institutu DI u Zagrebu

Mr. Miljenko Mića STOJIC – župa Međugorje